

עיטורי ירושלים

ישיבת 'עטרת ירושלים'

תשרי תשע"ג | גליון מספר 73

תוכן

- 3 קורות רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל | הרב שלמה אבינר
- 6 תנ"ך בפשט עליון | הרב שלמה אבינר
- 10 תקע בשופר גדול | הרב יחזקאל גרינולד
- 15 חביבא ליה | הרב מרדכי ציון
- 24 מהותו של הווידוי | הרב אריק אוריאל
- 29 ואתה חסת על הקיקיון | הרב ליאור אנגלמן
- 31 "כאחד הריקים" תורת הריקוד | הרב ליאור אנגלמן

המערכת:

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה

ת"ד 1076 ירושלים 91009

טל' 02-6284101

פקס' 02-6261528

כתובתנו באינטרנט:

www.ateret.org.il

קורות רבנו

קצות דרכיו בקודש של רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

הרב שלמה אבינר

סבלנות

גם בגיל 70 או 80 רבנו היה משדר סבלנות גדולה ביחס לכל תהליך הגאולה קמעא קמעא, אך לא סבלנות של בטלנות אלא של פעילות בלתי נלאית.

כרוזים

הייתה תקופה שכמעט כל יום רבנו הוציא כרוז על עניני היום - לא מה התקשורת אומרת עליהם, אלא מה התורה אומרת. לפעמים דברי ביקורת, לפעמים דברי עידוד, קביעה מה צריך להיות. שום דבר לא נשאר מחוץ להארת התורה (הרב יהודה בן ישי).

לא לשתוק

מול בעיות הדור רבנו לא היה שותק, אלא מגיב בכל דבר נצרך, בכל תחומי החיים, לפעמים אפילו מידי יום ביומו. (הרב דוד חי כהן)

משיח

בענין הביטוי "בר נפלי", בו מכונה המשיח (סנהדרין צו ב), כתב רבנו בשולי אחד מספריו: "אאמו"ר הרב זצ"ל פירש, שהוא כמו בן הבא אחר הנפלים, כי כמה משיחי שקר, וזמני הפקידות, והגזירות הגדולות, והעליות לארץ וישוביה היו בחינת נפלים, ואחריהם באה הלידה של הולד הגמור משיח האמת והצדק" (עיין לנתיבות ישראל א לז)

תורה וצבא

רבנו לא ראה את לומדי התורה כפטורים מצבא, אשר אלו לומדים ואלו לוחמים, אלא כולנו עם אחד, ועל כן לומד תורה אינו יכול לדרוש פטורים מן הצבור, כדברי

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ג, אלא העם הוא שנותן דחיה זמנית ולא פטור ללומדים תורה למען ימסרו נפשם בלימוד תורה למען האומה (הרב אלישע וישלצקי).

מועצה דתית

כאשר הועלתה הצעת חוק בנוגע להרכב המועצה הדתית, על פיו ישבו במועצה: 45% נציגי שר הדתות, 45% נציגי המועצה המקומית ורק 10% יתמנו על ידי הרבנים המקומיים - הצעת חוק שנותנת שליטה מלאה לשר ולעסקנים על שירותי הדת והרבנות, רבנו, שלא כהרגלו, נזף במי שהביא את ההצעה, הוציאו מביתו, ולא הסכים לראות פניו יותר (הרה"ג הרב אליהו בקשי דורון, ספר הרבנות הראשית לישראל 309).

סוד הצמצום

רבנו תרגם למעשה את תורת האחדות הכוללת המופשטת של מרן הרב ומתוך כך נקט בשיטה של צמצום. מרן הרב פרס את כל הרעיונות הישראליים והאוניברסאליים, ורבנו צמצם לישראלי. מרן הרב פרס כל הזרמים באומה ורבנו צמצם לכוזרי, מהר"ל והגר"א. מרן הרב פרס את כל שיטות הלימוד, רבנו צמצם לישיבה המסורתית, ואף את הצבא הוציא מן הישיבה והכניס בתחום הפרטי של התלמיד ב"הסדר מרכז". הרב היה מעל כל המפלגות ורבנו צמצם למזרחי. כמובן, בתוך הצמצום נכללה כל ההתפשטות הרחבה בצורה גרעינית. (על-פי הרב יעקב אריאל, מעייני הישועה 185)

דאגה לתלמידים

כאשר תלמיד בא לשאול שאלות את רבנו בספריה אחר התפילה, היה אומר לו: "כבר אכלת? קודם אכול ואחר-כך שאל שאלות". (הרב משה בלייכר)

מעשה ותלמיד שכב חולה בפנימיה. אחרי תפילת שבת, רבנו הלך לבקרו, התעניין בשלומו ושאל את התלמידים שהלכו איתו אם דאגו להביא לו אוכל (הרב משה ישמח).

יחס אישי

תלמיד של רבנו שב ארצה משליחות, והגיע לשיעור של רבנו. כאשר רבנו ראה אותו, קם ממקומו, ברך שהחיינו, נישקו ושאל: "השארת מישהו במקומך?" (הרב משה ישמח)

אהבת התלמידים

תלמיד צעיר בן שמונה עשרה נהג להתלוות לרבנו בהליכתו מביתו לישיבה הישנה לתפילת שחרית ושואל אותו כל מיני שאלות של מה בכך. אך רבנו תמיד השיב ברצינות, בסבלנות, בתשומת לב ובאהבה רבה (הרב משה ישמח).

אחד שהשתגע

מעשה בבחור שחזר בתשובה, למד בישיבה, אך היו לו התקפי שיגעון ורבנו מאוד דאג לו. פעם בשבת הוא החל להשתגע ולהשתולל והתלמידים לא ידעו מה לעשות, האם לקחתו לבית חולים? האם מותר לנסוע בשביל מחלה נפשית? לכן הלכו לשאול את רבנו בביתו ותארו לו את המצב. רבנו השיב בתקיפות: חייבים לדאוג לו ולקחת אותו לבית החולים אפילו בשבת ברכב. אבל במקרה אחר, מעשה באשה שהיו לה התקפי שיגעון. רבנו ביקש מתלמיד לטפל בזה. אחרי כמה שבועות המצב הדרדר, והתלמיד הגיע למסקנה שיש לקחת אותה לבית חולים. הוא תיאר את המצב לרבנו ושאל מה לעשות, אך רבנו לא הסכים שיעבירו אותה לבית חולים. התלמיד הלך לביתו וחשש לאסון. והנה למרבה הפלא, באותו יום החל שיפור, וכך הלך מצבה ונעשה טוב יותר, עד שבסוף חזרה לגמרי לבוריה (הרב משה בלייכר).

תנ"ך בפשט עליון

הרב שלמה אבינר

[פורסם ב"מקור ראשון"]

האם יש להציג את אישי התנ"ך כאנשים המורמים מעם? או שמא כאנשים כמונו עם מאבקים וקשיים, עליות וירידות, יצרים ונפילות, אורות ומחשכים? אנשים מורכבים כמונו, לא כמלאכים אלא בני אדם? בדרך זו נוכל להזדהות אתם, להתחבר אליהם ולקבל מהם השפעה טובה.

לא ולא. לא ההנחה ולא המסקנה. הם אינם בני אדם כמונו וכן לא מהנמכתם נקבל השפעה רוחנית.

קודם כל, הם ענקי רוח גדולי עולם. "האבות הם הם המרכבה" (בראשית רבה פב ו), אמרו רבותינו. השכינה שורה בהם, במעשיהם, באישיותם, בנפשם, ברוחם, בנשמתם ובאיבריהם.

לא במקרה ריבונו של עולם גזר בחכמתו שהם יהוו ראשית האומה הישראלית, כלומר, שנתחיל את ההיסטוריה שלנו בענקי עולם. ודאי, ריבונו של עולם יכול לברוא עולם המתחיל מלמטה למעלה: דורות ראשונים יהיו נמוכים, גסים ושפלים, ולאט לאט יטפסו. אך לא כך, אלא הוא יתברך גזר שאברהם יצחק ויעקב הם ענקי ענקים, וכן משה דוד ושלמה ועוד. מאז האופי הנשגב שלהם מוטבע בנו, הוא נכס לאומי, נפשי, רוחני, תורשתי של אומתנו. כך שגם כאשר אנו נופלים, יש לנו דרך חזרה. אותם גדולי עולם קבעו את הטבע שלנו. ודאי אדם עלול לבגוד בטבע שלו, אך הוא נשאר לעולם טבע.

כך גזר אדון כל המעשים: בראשיתנו יהיו גאוני ענקיים אדירים. כמובן, הם עדיין בני אדם וכבר כתב הרמב"ם, שאפילו אצל נביא יתכנו חסרונות (שמונה פרקים פרק שביעי). אך לא בגלל זה הוא אדם כמונו. הוא אמנם מפלנטה אחרת, אך גם לו יש כמה חסרונות, אבל הם לא אותם החסרונות שיש לנו. אמרו מליצה: עם הארץ לעולם אינו טועה בהבנת ה"תוספות" שעל הגמרא. תלמיד חכם טועה בהבנת התוספות ועם הארץ טועה בדברים אחרים. האם בגלל זה נאמר שהם עומדים באותה רמה, כי שניהם טועים?! השאלה היא כמה הוא טועה.

משה רבנו טעה, אומר הרמב"ם (בשמונה פרקים פרק רביעי). הוא כעס על העם: "שמעו נא המורים" (במדבר כ י). אם כן, משה רבנו כועס ואנו כועסים. השאלה על מה כועסים. אנו כועסים על דברים קטנים ופשוטים, ומנהיגים של ישראל כועס מפני שנשמתו הענקית נצבטת בראותו עיכובים בהתעלותה של האומה הישראלית, מה שמעכיר את נפשו. האם זה אותו כעס?!

הם ענקי עולם ויש להם חסרונות. חסרונות של גדולי עולם. כך אמרו רבותינו: "מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? הרי שני מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם כתיב: לא ירבה לו נשים? לא ירבה לו סוסים?" (סנהדרין כא ב). נמצאת למד שלשה דברים: א) שלמה המלך היה גדול עולם. ב) גם גדול עולם עלול להיכשל. ג) לא בגלל זה יחדל מהיות גדול עולם. וכן לשונו של הרמב"ם: "מפורסם מעניין שלמה עליו השלום, על אף גודל מעלתו במדע ובחכמה ושהוא ידיד יה, אפילו זה השלם הגדול, טעם בזה" (ספר המצוות ל"ת שסה). אשרינו שאנו עם שהחל בגדולי עולם.

וכן, אין זה נכון שבהנמכתם נתחבר אליהם טוב יותר. אדרבה, אנו מסתכלים עליהם ואומרים: מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם, יצחק ויעקב. אנו מסתכלים כלפי מעלה. יש לנו דוגמה ואנו נמשכים אל על. אך אם הם אנשים כמונו. אין לנו ממי ללמוד, אין לנו אל מי לשאוף, אין לנו לאן להרים מבט כלפי מעלה.

היה מחנך שאמר: "מכאן ראה דוד המלך את בת שבע רוחצת, אכן הוא היה אדם ככל אדם, מורכב מהרבה אורות והרבה חשכים, לדוד כזה אני מתחבר".

שומו שמים! א) דוד המלך היה גדול עולם. אמנם הוא חטא אך שב בתשובה. גם חטאו לא היה על-פי התפיסה השטחית, כפי שביארו חז"ל (שבת נה ב). ב. "עם דוד כזה אני מתחבר"? אוי ואבוי! יש להתחבר עם הקדושה של דוד, עם הצימאון אל ד', עם תהילים, ולא להתחבר לחטא. הרי לכל גדול יש חסרון, כדברי הרמב"ם (בשמונה פרקים פרק ז), זה פחד וזה התאוה, זה התאכזר וזה התעצב. בתוך אין סוף מעלות עליונות ונשגבות היה לו פירור של פחד או של תאוה. עתה, אפשר להרכיב אישיות חדשה המורכבת מכל החסרונות של כל גדולי עולם. איזו מפלצת נוראה!

לא. איננו מתחברים עם צד זה של חטא דוד המלך. אנו מתחברים עם הצד שהוא שב בתשובה. היצר הרע שלנו הוא שמתחבר עם הצד של דוד המלך שחטא!

אם מסתכלים על התנ"ך בגובה העיניים, שדוד חוטא ואני חוטא, מניין ניקח משיכה כלפי מעלה?!

יש טוענים: "יצחק אבינו לא חינך כראוי את עשו, לכן יצא לתרבות רעה. הוא אשם בכך שלא הבין אותו". זאת מניין לך? גרת בבית של יצחק אבינו? האינך רואה את הכתוב: "ויאהב יצחק את עשו" (בראשית כה). הוא ידע היטב מיהו עשו, ובכל זאת אהב אותו, או ליתר דיוק: על כן אהב אותו. ראה שאינו הולך בדרך טובה, לכן הרעיף עליו אהבה. איך אתה אומר שלא היה לו קשר והבנה? איך אתה ממציא דברים שאינם כתובים?!

נכון שהרב שמשון רפאל הירש אמר פירוש דומה לזה - אך מלבד שאין חובה לקבל את פירושו - אתה אינך הרב שמשון רפאל הירש! מה שמותר לו לומר, לא בהכרח מותר לך לומר. הרב הירש היה גאון וקדוש, מלא יראת שמים, וכל הפירוש שלו על התורה מלא חרדת קודש עצומה מפני גדולי התנ"ך. אלא מידי פעם, יש אצלו איזה פירור של ביקורת. לו מותר. לנו אסור.

יש תנאים להבעת ביקורת. המביע ביקורת על כל אדם, קל וחומר על גדולי עולם, צריך להיות בעצמו טהור וקדוש, בעל יראת שמים ובלי נגיעות. לפעמים אדם מכניס בפירושו את הרהורי לבו. אדם שאינו טהור, מכניס מה שיש לו בראש-בראשם של אחרים. רק אדם טהור כמו הרב הירש, המביע ביקורת, יש לו סיבות. כאמור, אין חייבים לקבל, אך זהו פירושו של אדם קדוש.

לא לכל אדם מותר להביע ביקורת. אינך בדרגה של חכמה, של יראת שמים, של טהרה, שמותר יהיה לך לומר ביקורת. חכמים לימדו זאת: "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה" (שבת נו א). ואתה אומר: לא! הוא חטא! למדנו שלדוד היה לב טהור ואתה אומר: לא! לא היה לו לב טהור. היודע אתה מדוע הנך מדבר כך? כי לך עצמך אין לב טהור, לכן הנך רואה בו את הבבואה שלך עצמך. אינך מסוגל להבין ולתפוס מהו אדם עם לב טהור, מהו אדם מורם מעם. לכן הנך מלמד חובה.

אבל חז"ל היו בעלי לב טהור, ואם הם אומרים ביקורת על גדולי עולם אנו מקבלים. גם לרש"ר הירש היתה מגמה עליונה וקדושה.

אך לא תנ"ך בגובה עיניים, או ליתר דיוק מתחת לגובה עיניים, שהרי דוד חטא ב"לא תנאף" ואני לא, אם כן אני מעליו. לא אני צריך ללמוד ממנו, אלא הוא

צריך ללמוד ממני. אני לא צריך ללמוד מיצחק אבינו. אני מלמד בסמינר למורים ולהורים, שיש להבין את הילד, ויצחק שלא הבין אינו בגובה שלי, אלא תחת הגובה שלי, עליו ללמוד בסמינר המורים שלי, ואז יבין איך מחנכים ילדים.

כך לא לומדים תנ"ך! אתה שוכח על מי אתה מדבר! על יצחק אבינו שעליו נאמר: "האבות הן הן המרכבה" (בראשית רבה פב ו), מרכבת קודש לשכינה.

ודאי שכל אדם טועה, אך איזה אדם הוא יצחק אבינו? לא אדם כמונו, אלא אדם מפלנטה אחרת. "אם ראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים. אם ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים" (שבת קיב ב). יש שפירשו את הכפילות: אם אתה מבין שהראשונים הם מלאכים כך יאה לך, אתה ראוי לתואר אדם. אך אם הנך חושב שהם רק בני אדם, אינך אלא חמור (רב פעלים ח"א פתיחה).

הם אינם בני אדם כמונו. כאמור לעיל, כך סידר הקב"ה בחכמתו שראשית מטעו של עם ישראל היה בענקי עולם, ואנו זורמים אחריהם, ותכונותיהם מוטבעות בנו. לכן כשאנו חוטאים וסוטים מן הדרך, יש לנו לאן לחזור. אין זה בלתי הפיך, ומבחינה חינוכית יש לנו אל מי להסתכל ולהתרומם.

נכון שהם אינם מלאכים. אמנם כתוב: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא" (מלאכי ב ז) "אם דומה הרב למלאך ד' יבקשו תורה מפיו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו" (מועד קטן יז א). הרב הוא כמלאך ד' צבאות עלי אדמות. אינך יכול ללמוד מרב שהוא בגובה העיניים שלך, אלא מרב שהוא כמו מלאך ד' צבאות.

קל וחומר, הקדמונים, שהם מלאכי מלאכים.

אכן, ישנן שתי שיטות בלימוד תנ"ך. יש שיטה אוניברסיטאית: כאשר המלומד ניצב בפני קושי בפסוק, הוא משליך בו ממחשבותיו. זה מעניין מאד, אך אין זה הפסוק, אלא פירוש מאד מעניין שיאפשר לנו לבצע חקר אופיו של הפרשן. השיטה שלנו, התורה שבעל-פה, מוסרת לנו מה שיש באמת בכונת הפסוק. כיצד היא יודעת? כי לכותב היו תלמידים והוא הסביר להם כוונותיו. גם לתלמידים היו תלמידים וכן עד סוף כל הדורות.

תנ"ך בגובה העיניים? כן. להגביה את העיניים גבוה גבוה למעלה.

תקע בשופר גדול

יחסם של מרן הרב ורבנו הרב צבי יהודה לביקורת המקרא

הרב יחזקאל גרינולד

בעניין שמיעת קול השופר ידועים דברי הרמב"ם: "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו. כלומר, עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה" (הלכות תשובה ג ד). מסביר ר' צדוק הכהן מלובלין כי באמת כל נפשות ישראל מקושרות לריבוננו של עולם רק שהמעשים הלא טובים הרדימו את הנקודה הטובה שבלב, על כן בא השופר לעורר נקודה פנימית זו. אך מה גרם לתרדמת הנפשות והאומה עד שצריך את השופר כדי לעוררם? מבאר ר' צדוק שתרדמת האומה החלה מאז שסנחריב, מלך אשור, בלבל וערבב את עשרת השבטים בין אומות העולם (יבמות טז ב). מגמתו של סנחריב הייתה למחוק את התרבות הישראלית הטהורה, וזאת על ידי שיגרום לעם ישראל להתערבב בין תרבויות העמים השונות, כך שיתבוללו ביניהם ולא יזכר שם ישראל עוד. על כן בא קול השופר לעורר ולאסוף את בני ישראל האובדים והנידחים מחמת הערבוביה התרבותית שגרם סנחריב מלך אשור, ולהשיבם אל התרבות הישראלית המקורית, כנבואת ישעיה (כז יג): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָזְנוֹתָם וְהִנָּדְחוּ בְּאָזְנוֹתָם מִצְרַיִם, וְהִשְׁתַּחֲווּ לַד' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בְּירוּשָׁלַם" (ר' צדוק הכהן מלובלין משנת הכהן, ראש השנה דרוש ז).

למעשה, סנחריב המשיך את שיטת "דרכי האמורי", שהיא שיטה בלתי אלימה לחסל את המין האנושי. לא בחרב, לא בחנית ולא באגרופים אלא בעבודה מתמדת המטשטשת את ייחודו של כל מין ומין שבבריאה. מטרת דרכי האמורי היתה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו, כלומר חומר בלא שום הבחנה או צורה (רמב"ן בראשית א א. עולת ראייה ח"א עמ' קד). האמוריים היו עורכים טקס שבמהלכו מערבבים ומבשלים יחד ביצים מסוגים שונים, כך שכבר לא ניתן להבחין בצורתה הייחודית של כל ביצה (שבת סז ב). בטקס זה טמונה השקפת

עולמם של האמוריים, אשר הקימו חברה הבנויה על ערבוביה בין גברים לנשים, בין לאום ללאום וכדומה. בניין חברתי שכזה הורס את המרקם המופלא של הבריאה ומאבד את צביונו המגוון (עין איה שבת ו קז).

שיטה זו אנו פוגשים אחר כך במאבק מול חכמת יוון שניסתה לערבב בין קודש וחול: **”מעט אשר הזדווגה חכמת יוון לישראל, החל החול לבא בגבול הקודש, וממילא גם הקודש בא בגבול החול... חיברו את ערכי החול וערכי הקודש יחד בחיבור של ערבוביא... גרמו לכל אותה המלחמה הארורה, שאנחנו הננו עדיין אוכלים את פירותיה המרים. חיבור מעורבב של אלה שני המושגים (קודש וחול) מוכרח הוא להוציא תולדות בוסריות. וזהו בוודאי התוכן המדאיב והמבלבל את העולם...”** (מאמרי הראיה עמ' 408). זהו צורך הכרחי להגדיר הגדרות מדויקות המבדילות בין קודש לחול, בין תורה מן השמים לבין חכמה אנושית ורק מתוך כך ניתן לאחד בין המדרגות השונות: **”צריך להגדיר את גדרי הקודש וגדרי החול בכל מערכות ההוויה, בכל אורחות החיים, בכל חיי הפרט ובכל חיי הכלל. רק עם ההגדרה הנכונה, עם ההבדלה המדויקת בין הקודש ובין החול, תקום ההתאחדות שביניהם”** (שם עמ' 407).

מגמתה של חכמת יוון הייתה לטשטש בין ערכי החול והקודש, בין חכמה אנושית לבין תורה אלוקית-שמיימית. תלמי המלך ביקש לתרגם את התורה ליוונית (עייין שו"ע או"ח תקפ ב) כדי לאפשר ליהודים ולגויים ללמוד תורה כאחד ללא מחיצות, וכשיתרבו פירושים של הגויים על התנ"ך יובלט בכך שאין תרבות מיוחדת לישראל אלא רק תרבות אוניברסאלית. על מדף הספרים באלכסנדריה היו מונחים זה אצל זה ספרו של אריסטו, תורת משה, וספרו של אפלטון. לטענתם יש לייחס את אותו יחס לתורת משה ולתורת אפלטון או אריסטו – כשם שחכמת אפלטון ואריסטו הינה חכמה אנושית, כך גם תורת משה היא חכמה אנושית. היוונים העריצו חכמה, גם את תורת משה, אך לא רצו להכיר ולהודות בעליונות חכמת התורה – שהיא חכמה אלוקית – מעל חכמת האדם. הפריעה ליוונים העובדה שבני ישראל דבקים בחכמת התורה ומבטלים את שכלם כלפיה, על כן ביקשו לעקור את חרדת הקודש מלומדי התורה. יש לדייק בתפילת 'על הניסים', לפי הנוסח שתיקנו לנו חז"ל, שעמדה מלכות יוון "להשכיחם תורתך" ולא כתוב "להשכיחם תורה" אלא "תורתך", מפני שלא הייתה כוונתם להשכיח את התורה אלא לקרר את היחס אליה בתור תורת ד' – חכמה אלוקית, שמיימית, על-אנושית (הרב פרידלנדר בפירושו 'שפתי חיים' על הסידור).

ממשיכיהם של מגמת יוון ושל שיטת הערבוביה, הם המינים-הנוצרים, כפי שכתב מרן הרב קוק זצ"ל: **"יש מין ארס רוחני כזה שבטבעו הוא לטשטש את התוכן הישראלי המיוחד..."** (אורות עמ' כא). עניינה של הנצרות הוא לטשטש את האופי הישראלי המיוחד - להחליש את ההכרה בייחודנו הלאומי וביתרון שלנו על כל העמים - "אשר בחר בנו מכל העמים". הנצרות מכרזת בקול רם: **"הנכם כולכם קדושים, כולכם בנים לד', אין הפרש בין עם לעם, אין עם קדוש ונבחר בעולם, כל האדם הוא קדוש בשווה"** (אורות עמ' לג). הנצרות מתכחשת לטבע הישראלי, ל'סגולת ישראל'. היא טוענת שלכל העמים יש את אותו טבע ואופי, וממילא התורה איננה מיוחדת ישראל אלא אוניברסאלית, ופתוחה לפרשנות מגוונת מכל חכמי העולם. טענה זו של המינות, ככל טענה שקרית וערמומית, מתבססת על נקודה אמתית וכנה, והיא שהתורה כוללת כול, אף את המוסר האוניברסאלי השייך לכל אדם הנברא בצלם אלוקים. התורה ניתנה דווקא במדבר, שהוא מקום הפקר, למען דעת שיש בה כדי להאיר לכל המין האנושי (מהר"ל תפארת ישראל פרק כו. לנתיבות ישראל א עמ' טז), ואפילו גוי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, שנאמר 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', היינו שעוסק בז' מצוות בני נח שהם עיקרי המוסר האנושי (סנהדרין נט א).

אך גם חסיד אומות העולם המקיים ז' מצוות בני נח עושה כן מפני שכן ציווהו ד' בתורת משה הנתונה לישראל (רמב"ם הל' מלכים ח יא). קיום ז' המצוות נמשך דווקא ממקור ישראל בהכרת הייחוד הישראלי ובחירתם הנצחית, משום שהתורה במהותה, עיקריה ותרי"ג מצוותיה, מיוחדת היא רק לישראל, ולכן אמרו חז"ל שאסור ללמד תורה לגוי (חגיגה יג א).

כהמשך לשיטתם של סנחריב, האמוריים, היוונים והמינים - צצה בדורות האחרונים הגישה המכונה 'ביקורת המקרא'. גישה זו נולדה בגרמניה בעיר ברלין על ידי: **"המלומדים הגרמנים השקועים בשנאת ישראל בכל אופי רוחם האכזרי, אשר ינקו אותו משדי גזעם... והם הם מחברי הספרים המסואבים מיסודה של חוצפת 'הביקורת של כתבי הקודש', שהיא כולה הרכבה של רשעה וסכלות, ובכל זאת זנו אחריהם חלק ממחנכי דורנו הצעיר להוותנו וחרפתנו"** (מאמרי הראיה עמ' 176). הקלקול הנורא בגישה 'מדעית' זו הוא ההתכחשות לכך שהתורה היא מן השמים, כפי שביאר רבנו הרצי"ה: **"השלילה שבגישה המדעית כיום היא בכך שהשורש שלה פסול. הגישה אינה יודעת כיצד יש להתייחס לכתבי הקודש. היא שכחה את היסוד הראשון שבאמונה, שדברי תורה משמים הם. הגישה אינה מבדילה בין כתבי שמים לכתבי בני אדם, והיחס שלה לשניהם שווה הוא.**

מאחר וכן, כל רעיון הנראה לה בלתי מובן, פסול הוא, לפי שהכל נמדד בקנה מידה אנושי (לנתיבות ישראל ב עמ' רמג). לפי גישה זו, כל רעיון שבתורה שאיננו נתפס על פי השכל האנושי פסול מעיקרו, על כן יש למחקו או לשנותו בהתאם לתפיסה האנושית. ועוד, כל רעיון תרבותי-אנושי שנתפס כמוסרי וחושבים שיביא ברכה לאנושות, מחפשים לו מקור או רמז בתורה, גם אם אין זה על פי חז"ל, ובכך מגלים פנים בתורה שלא כהלכה. הכנסת תכנים של חול – ואין צריך לומר תכנים פסולים וטמאים – לתוך כתבי הקודש, אפילו לשם איזו כוונה טובה: **"יש בה סכנה של סתירה (הריסה) לא בלבד אל היחס הנפשי הדרוש להקשבת ההבנה האמיתית אל הדברים, אלא יתר על כן, מצד תסבוכת ההתנגשות הרוחנית של מין בשאינו מינו...**" (לנתיבות ישראל ב עמ' קמב). הנזק הנגרם מביקורת המקרא הוא בראש ובראשונה היחס הנפשי אל התורה, שהיא מן השמים, כאל חכמה אנושית. לדוגמא, לימוד שירי רבי יהודה הלוי יחד עם טקסט מרחל המשוררת, כאשר ההתייחסות אליהם שווה. בגישה שכזו מרגילים את התלמידים להתייחס לדברי קודש – שהם דברי אלוקים חיים – כאל דברי חול. ועוד, יש כאן ערבוב של מין בשאינו מינו – יצירת בלילה משונה של קודש וחול ביחד, כאשר התוצאה היא חוסר בהירות והבנה בשני התחומים.

דוגמא מצערת לכך היא גישתו של הרב משה מנדלסון, שהיה ידוע כתלמיד חכם ושומר מצוות אבל שיטתו החינוכית גרמה לכך שתלמידיו התנתקו מכלל ישראל, ואף נכדו המוזיקאי המפורסם התנצר. בצוואתו של החתם-סופר אנו מוצאים הדרכה להימנע מקריאה בספריו, והוסיף שכבר יצא נגדו הגאון רבי יעקב עמדין (שיחות הרצי"ה, ראשונים כמלאכים סעיף 2). כשנשאל רבנו הרצי"ה מה היה לא טוב בשיטתו של הרב מנדלסון, ענה: **"הוא ערבב הבנת היהדות עם הבנת הגויים. ערבב את הקודש עם פילוסופיה. מה שקרה לתלמידיו הוא תוצאה של הערבובייה של הקודש והחול. יש מקום לעסוק בחול, אבל לא בערבובייה"** (שם סעיף 3).

מִן הַרְבֵּי קוֹק כֶּתֵב בְּאִיגַרְת אֹדוֹת הַגִּימְנָסִיָּה: **"עם כל היתרון שלה והשפעתה על תחיית השפה והטקטיקה החיצונית של הלאומיות, חטאה הרבה לרוח ישראל... במה שעשתה כל קודש לחול, וזהו תחילת ריקבון ובסיס של התבוללות גרועה שפריה מוכרח לצמח ראש ולענה במשך איזה דורות"** (אגרות הראיה ג עמ' קנח).

לצערנו אנו עדים לכך שהשקפת הערבובייה חדרה בימינו לתוך כותלי בתי-המדרש. בהוראת התנ"ך לילדי ישראל יש היום דעות התומכות בשימוש סרט הקולנוע

'נסיך מצרים' לצורך לימוד דמותו של משה רבנו, ובהשוואות ותיאורים הלקוחים מכתבי הנצרות לסיפורי התנ"ך. אלה תכנים "פסולים וטמאים" (כלשון הרצי"ה שם), המטשטשים את ערכה האלוקי של התורה, את הכרת הייחוד הישראלי, ואת קשרם הנצחי של ישראל אל התורה.

מובטחים אנו בחסד ד' אשר על עמו שהקדים תרופה למכה באמצעות שמיעת קול השופר, המעורר את האומה מתרדמתה ואת התרבות הישראלית הנידחת והמעורבת בין תרבויות הגויים לשוב חזרה אל מקור ישראל – אל הר הקודש בירושלים. זכינו בדורנו לשמוע מעט את קול השופר העתידי. ישראל שב לארצו ואט אט חוזר להכיר באופיו ובייחודו הלאומי, על כן כוח השלילה נבהל ומנסה בשארית כוחותיו לעררב ולטשטש את ערכי הקודש של האומה (עיין תוס' ר"ה טז ב ד"ה כדי), אך בטוחים אנו שנזכה במהרה לתקיעת השופר הגדול לחירותנו-אמן.

חביבא ליה

ארץ ישראל בפרשת השבוע

הרב מרדכי ציון

האזינו

"וכפר אדמתו עמו" (לב מג)

למה הרבי בעצמו אינו משתדל לעלות לארצנו הקדושה?

כתב הרב י"ל הכהן מימון: "הרב דוד בן שמעון, אחד מגדולי הרוח בעיר רבאט שבמרוקו, אשר בראשית המאה השביעית לאלף הנוכחי עלה לארץ ישראל (הוא חיבר ספר גדול בשם 'שער החצר' ובו תרי"ג מאמרים להראות עפ"י ספרי התלמוד, המדרש והקבלה כי ארץ ישראל מעוטרת בתרי"ג מעלות) - היה רגיל לומר: 'לא כל אדם זוכה שתהיה נשמתו קשורה ומחוברת לארץ ישראל. לדבר זה, דרושה נשמה שיש לה ניצוצות די נור, ואדם שלא מתאים לארץ ישראל, אף אם יעלה ויתיישב בה, אין הארץ הקדושה סובלתו, ולאחרי מותו יבואו מלאכי עליון ויחזירוהו לחוץ לארץ, למקום שמשם נצטבר עפרו ונוצרה נשמתו'..."

גם החסידים מספרים, כי פעם אחת בא אברך להאדמו"ר רבי דוד מטולנה ומסר לידו פדיון עם 'פתקא', על מנת שיעורר רחמים עליו שיזכה לעלות לארץ ישראל. צריך לדעת שאדמו"ר החסידות היו רגילים תמיד לקבל 'פתקאות' מלאות קובלנות: פלוני הוא חשוך בנים, אלמוני הוא מחוסר פרנסה, זה פונה לרבו שיתפלל בעדו כדי שיהיה בריא ושלם, ואחר מבקש רחמים שיעזרהו ד' להשיא את בנותיו שכבר הגיעו לפרקן, ובכל 'פתקא' היה לבם של האדמו"רים מתכוון מכאב על צרתם של ישראל. אך כשקרא הרבי מטולנה את הפתק הזה, קרנו פניו. זוהי הפעם הראשונה שהוא מקבל 'פתקא' שאין בה מיסורי הצדיקים. אברך, שכפי הנראה מצבו החומרי לא רע, משתוקק לעלות לארץ ישראל. הרבי הרים את עיניו, הסתכל בפני אותו אברך-חסיד, ומתוך שמחה ניכרת ברח אותו שיזכה לעלות לארץ ישראל, כפי תשוקתו ורצונו הטוב. האברך, בראותו כי פני הרבי מאירות ומסבירות, זחה דעתו עליו ופנה אל הרבי בשאלה: "רבנו הקדוש, רואה אני כי כבוד קדושתו שש ושמח על תשוקתי לעלות לארץ ישראל, ומשום

כך אני מרשה לעצמי לשאול: למה הרבי בעצמו אינו משתדל לעלות לארצנו הקדושה? פני הרבי מטולנה נראו כזועמות, והוא ענה: "תדע בני, כי מי שיש לו זכויות מרובות, באים מלאכי השרת לאחר פטירתו ומעלים אותו לארץ ישראל". "אבל", התעקש אותו אברך והוסיף לשאול, "אם יכולים לבוא לארץ ישראל בסכום של מאה רובל בערך, למה לנו להטריח את המלאכים?"

רבי דוד מטולנה, שהיה מפורסם בתור פיקח וממולח, זקף את עיניו על חסיד זה, והחזיר לו תוך כדי שאלה: "חלילה לי להטריח מלאכים, משרתי עליון, אבל אלה המלאכים שיוליכו אותך חזרה מארץ ישראל לחו"ל, הללו, יוליכו אותי ויביאו את עצמותי מכאן לארץ ישראל..." (שרי המאה ה' 85-86).

וזאת הברכה

"ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו ד' את כל הארץ את הגלעד עד דן" (לד א)

איך פסע משה פסיעה גסה בשבת?

את פסוק זה רש"י מפרש על פי הגמרא בסוטה (יג, ב): "מערבות מואב אל הר נבו - כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת".

הקשה בספר עיני כל חי (סוטה שם): "הלא כתבו התוס' (מנחות ל, א ד"ה מכאן) בשם הגאונים, שמשה רבינו נפטר בשבת. והנה, נפסק בשולחן ערוך (או"ח שא, א): 'אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת', ואיך פסע משה רבנו שתים עשר מעלות בפסיעה אחת?"

קושיא זו יישב על פי מה שנפסק (שם ס"ב): "הבחורים המתענגים בקפיצתן, מותר להם גם בשבת", ומכיוון שמשה רבנו רץ בשמחה לראות את ארץ ישראל - לכן זה היה מותר.

אמנם הספר ביאורי אגדות (שם) ביאר, שהיות והותר לרוץ לדבר מצווה, והקב"ה ציוה את משה לעלות להר נבו ולראות את ארץ ישראל - על כן היה מותר לו לרוץ אפילו בשבת! (מובא במוצא שלל רב - דברים עמ' תיז).

“ויקבור אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור” (לד ו)

האם משה רבנו קבור במערת המכפלה?

לכאורה זו שאלה מוזרה, הרי משה רבנו אפילו לא נכנס לארץ, וכתוב בתורה שהוא נקבר מעבר לירדן. אלא ראיתי מאמר מעניין מאוד בנושא זה, של הרב לאנד, באתר האינטרנט של הקהילה בחברון.

בספר התמונה, ספר שמיוחס לתנא רבי נחוניא בן הקנה ושפירושו מיוחס למקובל מן הראשונים, כתב (תמונה ג אות ר דף ס): ‘וה’ זוגות נקברו במערה, ג’ נגלות וב’ נסתרות, הגלויים הם: אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. והנסתרות הם: אדם וחווה, משה וציפורה”.

יש שלוש שיטות איך משה רבנו הגיע לקבורה במערת המכפלה:

א. כתוב בספר התמונה (שם): “ואע”פ שנאמר במשה (דברים לד, ו) ‘ויקבור אותו בגי’, זהו למשל. כי הנה פסוק אחר יש בזה שאמר (שם): ‘ולא ידע איש את קבורתו’. [פירוש, וקשה שבתחילה כתוב שקבור ב”גיא”, ואחרי זה כתוב שלא יודעים היכן קבור? והתשובה:] אלו ואלו דברי אלהים חיים, - אמת שלא ידע איש את קבורתו, אבל המלאכים יודעים. והראיה, שהכתוב אומר (דברים לב, נב): ‘כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא’ [פירוש, וקשה שהיה צריך לומר ושמה לא תהיה וכדומה, ומה זה “לא תבוא”, אלא:] כלומר, לא תבוא בעצמך אלא יביאך במהרה. וזהו למה, ששם נקבר משה על ידי המלאכים”. [פירוש, שאומנם בתחילה נקבר ב”גיא” אולם אחר כך העבירו אותו למערת המכפלה]. ועיין שם עוד, עד כאן לשונו.

כך כתב גם בילקוט ראובני (פרשת’ וזאת הברכה ד”ה ה’ זוגות) ובמגלה צפונות (עמ’ קמד).

ב. הרוקח, לרבנו אליעזר מגרמייזא מגדולי הראשונים, אומר שאומנם משה רבנו קבור במערת המכפלה, אך הוא הגיע לשם דרך מנהרה שעברה מקברו בעבר הירדן עד לחברון, וזה לשונו: “ד’ אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה’ (דברים לא, ב), ולא דרך מחילות, כי הלך דרך מחילות לאמר לאבות העולם. הנך שוכב עם אבותיך” (דברים לא, טז). וכתוב ‘לא ידע איש את קבורתו’, אלא דרך מחילות בא לשם למערת המכפלה, כי מחילה יוצאת מקברו של משה שהלך לקברי אבות, שכתוב (שם): ‘הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר’ - לך אמור:

מה שנשבעתי להם - קיימתיה (בפרק ג דברכות). 'עם אבותיך וקם' - בשרו שילך לקבר אבות כי חלקו עימהן, לכן אחלק לו ברבים".

יש לציין כי בחז"ל מובעת דעה שקברו של משה הוא בעבר הירדן, אולם הוא מחובר עם קברי אבות: בספרי כתוב (דברים פסקא שני ד"ה "וימת"): "מחילה היתה יוצאה מקבורתו של משה לקבורתם של אבות. נאמר כאן 'וימת שם משה ונאמר להלן (בראשית מט, לא): 'שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו'. כמו כן הובא בילקוט שמעוני (וזאת הברכה רמז תתקסה). כך גם הובא במדרש תנאים (דברים לד, ה ד"א "וימת שם משה"): "יש אומרים מחילה הייתה יוצאת מקבורתו של משה לקבורתן של אבות; נאמר כאן 'וימת שם' ולהלן הוא אומר 'שמה קברו את אברהם'".

ג. במדרש רבי דוד הנגיד, נכד הרמב"ם, הביא שמשה רבנו קבור במערת המכפלה, והקב"ה בעצמו העבירו לחברון. זה לשונו (בתרגום מערבית, בראשית עמ' פד): "...דבר אחר המכפלה: ואמרו רבותינו עליהם השלום למשה רבינו עליו השלום, קברו ד' יתעלה שם, כמו שאמר: 'ואקברה את מתי שמה' (בראשית כג, יג) שאם תהפך 'שמה' יבוא 'משה' (הביאו בספר שו"ת ים הגדול ס' מו מהג"ר יעקב משה טולידאנו זצ"ל, שהיה דומ"צ בעיר טאנגיר ואח"כ בבית דין הגדול שבמצרים).

בנוסף, החיד"א מביא עוד רמזים בספרו 'חומת אנך' על התורה (פ' חיי שרה כג, יט):

1. "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חברון בארץ כנען", בזו הלשון: "אל מערת שדה המכפלה, כתב רבינו אליעזר מגרמיזא ז"ל בכתב ידו: מ'ערת ש'דה ה'מכפלה ר"ת משה, והמשכיל יבין, עכ"ל.

2. "ואפשר לרמוז מ"ש בילקוט ראובני (שם) משם ספר התמונה [שם], דמשה רבינו ע"ה וצפורה נקברו במערת המכפלה אצל אבות העולם, עיין שם. ועל פי זה אתי שפיר ראשי תיבות מ'ערת ש'דה ה'מכפלה - משה. גם "אל משה" שהוא ראשי תיבות מ'ערת ש'דה ה'מכפלה, גימטריא "צפרה" עם הכולל".

3. "ומה שאמרו זכרונם לברכה קרית ארבע זוגות שנקברו שם, היינו בעת פטירתם" [א"ה: לשון הגמרא (סוטה יג, א) הוא: ממרא קרית הארבע היא חברון (בראשית לה, כז), ואמר רבי יצחק קרית ארבע, ארבע זוגות היו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. עד כאן]. אך בזוהר הקדוש (פ' ויחי דף ר"ן ע"ב)

אומר דלא קבלה מערתא ב"נ אחרא ע"ש, ואפשר לדחוק קצת" (כמו כן בספר "בית יעקב" על הש"ס, מהגה"ק חיים יעקב סאפרין האדמו"ר מקאמאראנא זצ"ל [שבת קנב, ב], כתב: "ויש דעה בדברי חכמינו ז"ל שמשה רבינו ע"ה נקבר במערת המכפלה").

הרב מרדכי לאנד מתרץ את קושיית החיד"א דלעיל, על פי מה שכתב הנוסע הנודע רבי בנימין מטודילא (בספרו מסעות בנימין אוצר מסעות עמ' 28): "...אם יבוא יהודי שם ויתן שכר לשוער של המערה יפתח לו פתח ברזל שהוא עשוי מימי אבותינו ע"ה וירד אדם למטה במדרגות ונר דלוק בידו וירד למטה במערה אחת ואין שם כלום, וכן השנייה, עד שיבוא אל השלישית והנה שם ששה קברים, קבר אברהם ויצחק ויעקב ושרה ורבקה ולאחיה זה כנגד זה ועל קבריהם חתומים אותיות חקוקות באבנים. על קבר אברהם חקוק 'זה קבר אברהם' וכו'. ובמערה מדליקין שם עששית אחת בכל יום ויום ובכל לילה ולילה על הקברים. ושם חביות הרבה מלאות עצמות מישראל, שהיו מביאים שם את מתיהם, כל אחד ואחד עצמות אבותיו, והניחום שם עד היום הזה".

כמו כן מובא בקונטרס "מערת המכפלה שורשי העם היהודי" (מאת נועם ארנון עמ' 9), שיש בתוך מערת המכפלה שתי מערות והם "מלאות כיום כמעט עד מלוא גבהו בעפר, המכסה את הקברים הקדומים. על גבי מילוי העפר נתגלו שברי עצמות וחלקי כלי חרס שונים, שתוארכו לתקופת מלכי יהודה".

לפי זה, גם לולא ענין זה שמשה רבינו קבור במערת המכפלה, צריך להסביר את כוונת הזוהר הקדוש הנ"ל ("ועד יומי עלמא, לא קבילת מערתא בר נש אחרא, ולא תקבל") שאינו כפשוטו, כיון שמצאו שם עצמות. עוד נראה לבאר, דהנה מבואר בזוהר הקדוש שליעקב אבינו ע"ה היה כביכול "קבלת פנים" במערה, שנהיה ריח גן עדן, ואור, וכו'. ואפשר לומר שכוונת הזוהר הקדוש ש"לא קבילת מערתא בר נש אחרא" הוא שה"קבלת פנים" הזאת היה רק ליעקב אבינו ע"ה ולא יהיה למישהו אחר, ואולי על זה כתב החיד"א זצ"ל בסו"ד "ואפשר לדחוק קצת".

עוד כתב הרב לאנד, שיש להקשות מהגמרא בכתובות (קיב, א): "רבי זירא כי הוה סליק לארץ ישראל, לא אשכח מברא למעבר, נקט במצרא וקעבר. אמר ליה ההוא צדוקי עמא פיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפזיזותייכו קיימיתו. אמר ליה דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה". ולכאורה יש ראייה מהכא שלא קבור בארץ ישראל? תירץ הרב לאנד, שאינו ראייה כל כך כי יש לומר שהכוונה שלא זכה בעודו בחיים, ואפילו שבסוף נכנס, מכל מקום

הגמרא (קיא, א) אומרת "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה".

באותו עניין, כתב הג"ר אשר זעליג מרגליות זצ"ל שהמנהג לנסוע למירון בז' אדר (יום השנה של מרע"ה) הוא מנהג חדש (ספרו הילולא דרשב"י), ומובא בלוח שנה 'דבר בעיתו' מאת הרב מרדכי גנוט (ז' אדר): "יש העולים מירונה להשתטח על ציון רבי שמעון בר יוחאי, שעל פי הקבלה היה ניצוץ משה רבנו עליו השלום. ההצריא"ז מרגליות זצ"ל מיודעי ח"ן, הדרים חברונה למערת המכפלה".

כמו כן מסר הג"ר נתן נטע בריזל (ראש כולל בירושלים) בשם עדות נאמנה, שמנהג ידוע בכל ארץ ישראל שלפני מאה ועשרים שנה, שבז' באדר היו נוסעים למערת המכפלה.

עוד הסביר הג"ר יצחק ברנד, שכל העניין של קבורת משה רבינו במערת המכפלה הוא אינו עניין פיזי אלא רוחני. הוא מקשה מפשט הפסוק (דברים לז, ו): "ויקבור אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה", ומן מאמר חז"ל בדברים רבה (ב, ה), המביע כעין ביקורת נגד משה רבנו עליו השלום, בהשוואה ליוסף. משה רבנו אמר לפני הקב"ה, "עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ, ואני איני נכנס לארץ"? אמר לו הקב"ה, "מי שהודה בארצו, נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו, אינו נקבר בארצו". היכן הכיר יוסף בשייכותו לארץ ישראל והביע את הכרתו זאת? כשהיה במצרים, גבירתו (אשת פוטיפר) אמרה: "ראו, הביא לנו איש עברי", ויוסף לא כפר אלא אמר (בראשית מ, טו): "כי גנב גנבתי מארץ העברים". הודה בארצו, נקבר בארצו. היכן משה רבנו לא הודה בארצו? בנות יתרו אמרו (שמות ב, יט): "איש מצרי הצילנו מיד הרועים", והוא שומע ושותק. לא הודה בארצו. לפיכך, לא נקבר בארצו.

תירץ הג"ר יצחק ברנד, שבפשטות כל המדרשים הללו של ספר התמונה אינם כפשוטו באופן פיסי, אלא יש להם שייכות עם נשמת משה רבינו שמקושר עם האבות, או שיש בזה בחינת גוף, כשם שמופיע כמה פעמים בחז"ל על הופעת נפטרים בעולם הזה בצורת גוף, כגון במעשה של ביתו של חנניא חופר שיחין ומערה (עיין בבא קמא ג, א): "מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנניא בן דוסא. שעה ראשונה - אמר להם: שלום, שניה - אמר להם: שלום, שלישית - אמר להם: עלתה. אמרו לה: מי העלך? אמרה להם: זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו", ופירש רש"י: "זכר של רחלים - אילו של יצחק. וזקן מנהיגו - אברהם", עד כאן לשונו.

אפשר להציע עוד רמז על נוכחות משה רבינו במערת המכפלה: בכניסה ליהודים בזמן הזה יש מצבת "יוסף". מצבה זו היא תוספת מוסלמית, ואיננה מצבת יוסף, לפי שקבר יוסף הצדיק נמצא כידוע בשכם. יש מסבירים שייתכן שנשמר כאן הד לאגדה שראשו של עשו נקבר במערה. כשהייתי במערת המכפלה שאלתי מדריך חברוני על זה והוא השיב שפשוט שראשו של עשו נקבר עם יעקב אבינו כמו שכתוב בגמרא שראשו נפל אכרעא דיעקב. אם כן למי הציון זה? לא ליוסף הצדיק שנקבר בשכם, ולא לעשו – שהרי למה שיהיה ציון לרשע, ואם אכן ראשו נקבר שם, אז הוא עם יעקב. אלא יתכן שהציון הוא למשה רבינו.

פעם דיברתי עם מורנו ורבנו הרב הגאון שלמה אבינר שליט"א בעניין הזה והוא אמר לי: "הכוונה היא שמשה רבינו נקבר במערת המכפלה באופן רוחני. זו דרשה. מותר לומר דרשה. מי אמר שאסור לומר דרשה?"

בראשית

"בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" (א א)

התחלת לימוד התורה: בראשית, לך לך או ויקרא?

כשהוקם תלמוד תורה 'מורשה', רבנו הרב צבי יהודה הדרין אותם להתחיל ללמד את הילדים מפרשת לך עם אברהם אבינו, אב אומתנו וקשרו לארץ ישראל.

מקימי תלמוד תורה אחר שאלו את רבנו לפשר הדרכתו להתחיל ללמד את הילדים מפרשת לך לך ולא מויקרא כדברי המדרש, והשיב: "האם אתה נוהג על פי כל מה שכתוב אצל חז"ל (עיטורי ירושלים גליון 20)?"

אלא מסופר שלהגרא"מ שך נודע, שתלמוד תורה חדש שנוסד בירושלים, הנהיג להתחיל ללמוד חומש מפרשת לך לך. קרא הג"ר שך להנהלת התלמוד תורה ושאלם לפשר הדבר. אמרו: "את מעשה בראשית ופרשת המבול יודעים הילדים מלימודם בגן, ועשרה דורות מאדם עד נח ושבעים אומות שיצאו מנח, אין ענין ללמדם..." ענה ואמר: "כבר היו דברים מעולם, ומזקנים נתבונן. אחד המתפללים בבית הגרי"ז הלוי מברסק, הביא את בנו לפני הגרי"ז שיברכו לרגל התחלת לימוד החומש. ליטפו הגרי"ז ושאלו מה נברא ביום הראשון. לא

ידע לענות. תמה, והתברר שמתחילים שם ללמוד מפרשת לך לך. מיד בצאת השבת שלח הגרי"ז אחר מנהל התלמוד תורה ונזף בו קשות, שמעז הוא לשנות המסורת הנהוגה מדור דור. בין שאר הדברים, אמר שהילד צריך שידע שהתורה לא מתחילה בהליכה לארץ ישראל שבפרשת לך לך, שהוא העיקר שביקשו הלאומיים להשריש, אלא בבריאת העולם ובמעשה בראשית. הנה כי כן – אמר הג"ר שך – כבר הורה זקן שאין לשנות מהמנהג המקובל, ויש להתחיל מבראשית ברא" (לולי תורתך עמ' יג. עובדות והנהגות לבית בריס' ח"ג עמ' קכז)!

אמנם יש לציין שגם לפי דעה זו, לא הולכים על פי הדרכת דברי המדרש. עוד, לא ברור שהמתחילים מ"לך לך" זה משום עניין של לאומיות. הג"ר אברהם שפירא הסביר שהרעיון היה שמתחילים מאברהם אבינו, שקודם לכן זה קצת קשה לחנך וללמד את זה, והביא דוגמא מהמסופר על ירד שחי 162 שנה, והוליד את חנוך, ואחר כך חי 800 שנה. שאל הג"ר: "800 שנה מה עשה? חי וחי, ולא מסופר מה עשה כל השנים הללו. סתם חי. דור של חיים ארוכים בלי תוכן. עד שבא אברהם אבינו היו ללא תוכן, ללא קדושה" (אמרי שפר של הרב יצחק דודן עמ' שא וע"ע בעמ' שיב. על התחלת חינוך בויקרא, עיין שו"ת ודרשת וחקרת ח"ה י"ד ס' נ).

שאלה ששאלתי את מו"ר הרה"ג שלמה אבינר שליט"א:

מה המקור למה שאמר רבנו הרב צבי יהודה שיש להתחיל לימוד חומש לילד מפרשת 'לך לך'? ראיתי בספר על הגרא"מ שך (לולי תורתך עמ' יג) שמביא בשם הגרי"ז שזו המצאה של הלאומיים להתחיל בהליכה לארץ ישראל ולא המנהג הקדום שמתחילים בפרשת 'בראשית'.

תשובת הרב: "לא ראיתי מקור. יש מקור להתחיל בספר 'ויקרא' אבל קשה להתחיל ב'ויקרא'. "אמר רבי אסי: מפני מה מתחילין לתינוקות ב'תורת כהנים' ואין מתחילין בבראשית? אלא שהתינוקות טהורין והקרבנות טהורין יבואו טהורין ויתעסקו בטהורים" (ויקרא רבה ז א). הרעיון להתחיל מפרשת 'לך לך' הוא שמאברהם אבינו אנו לומדים מידות טובות, חסד, אהבת ארץ ישראל וכו'.

אמנם בשיחה לחברי מושב קשת, רבנו הרב צבי יהודה אמר להתחיל לימוד תנ"ך עם ילדים בפרשת בראשית, אח"כ החצי הראשון של פרשת נח ואז פרשת לך לך" (הבית היהודי עמ' 129-130).

”ויקח ד’ אלהים את האדם וינחהו בגן עדן” (ב ט”ו)

למה ד’ פיתה את אדם הראשון להיכנס לגן עדן?

מובא בשיחה של הג”ר אביגדר נבנצל (שיחות לספר במדבר מאת הרב יוסף אליהו עמ’ לט): “חז”ל אומרים שהקב”ה משך את האדם בדברים, ו’פיתה אותו’ להיכנס לגן עדן (בראשית רבה טו ד). ולכאורה, מדוע צריך לפתות אותו? אני – הייתי קופץ בשמחה לתוך גן עדן? רק שיתנו להיכנס... אלא שאדם הראשון עמד אז בארץ ישראל, והיה צריך לפתותו כדי שיסכים לצאת ממנה...רואים, שאפילו עבור גן עדן – אין עוזבים את ארץ ישראל!” וכתוב בהערה שכן כתב הגרי”מ חרל”פ בהקדמה לספרו ”מי מרום” ח’, ”ולפיכך לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס, כי אדם הראשון לא רצה להפרד מארץ ישראל”. בנוסף, סיפר הרב אליהו שפעם שאל את הג”ר נבנצל אם מותר לצאת מארץ ישראל לעניין מסויים – וענה מה שענה. כעבור שתיקה קצרה הוסיף: ”גם אם מותר, אבל למה לרצות להיות דומה כמי שאין לו אלוהים! (כתובות קי ב). דע לך, כשהייתי טס לרפידיים [בסיני, ללמד את בני הישיבה המגוייסים], הייתי משתדל לשבת בסוף המטוס, ובחזרה ארצה, הייתי יושב בראשו!”

תשובת הרב: ”לא ראיתי מקור. יש מקור להתחיל בספר ’ויקרא’ אבל קשה להתחיל ב’ויקרא’. ”אמר רבי אסי: מפני מה מתחילין לתינוקות ב’תורת כהנים’ ואין מתחילין בבראשית? אלא שהתינוקות טהורין והקרבנות טהורין יבואו טהורין ויתעסקו בטהורים” (ויקרא רבה ז ג). הרעיון להתחיל מפרשת ’לך לך’ הוא שמאברהם אבינו אנו לומדים מידות טובות, חסד, אהבת ארץ ישראל וכו’.

אמנם בשיחה לחברי מושב קשת, רבנו הרב צבי יהודה אמר להתחיל לימוד תנ”ך עם ילדים בפרשת בראשית, אח”כ החצי הראשון של פרשת נח ואז פרשת לך לך” (הבית היהודי עמ’ 129-130).

מהותו של הווידוי

הרב אריק אוריאל

תשובה וווידוי

בספר במדבר אומרת התורה: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטָּאת הָאֵדָם לְמַעַל מִעַל בְּיְהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא: וְהִתְנַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ"¹.

תהליך החזרה מן החטא מחייב גם את וידוי הדברים. אדם אומר בפיו ומתאר לעצמו ולרבנו-של-עולם את החטא.

אם כן, הווידוי הוא תנאי בתשובת האדם, והתשובה עצמה היא המצות עשה. היא החובה המוטלת עליו. בספר דברים התורה אומרת: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נִתְּנִי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבַבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשִׁבַּתְּ עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹל². עוד שם: "וְאִתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי"³.

אף-על-פי כן, בתחילת פרק א' על הלכות תשובה, פוסק הרמב"ם: "כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה **כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות** לפני האל ברוך הוא" וכו'. מלשונו "כשיעשה תשובה" משמע, שעצם התשובה אינה המצות עשה, אלא הווידוי הוא המצוה - כשעושה תשובה.

וכן משמע מלשון הרמב"ם בספר המצות: "שצונו להתוודות על העונות והחטאים שחטאנו לפני האל ולאמר אותם עם התשובה. וזהו הווידוי וכוונתו"⁴ וכו'.

ההדגשה היא על הווידוי ולא על התשובה כשלעצמה.

1 פרק ה', פס' ו-ז.

2 פרק ל, פס' א-ב.

3 פס' ח.

4 ספר המצות, מצות עשה עג.

אך קשה על זה מהרמב"ם עצמו. דרכו של הרמב"ם ביד החזקה להקדים להקדמה תמציתית קצרה לכל נושא, בה הוא מונה את מצוות העשה ומצוות הלא תעשה הכלולים באותו נושא, ואת עיקר עניינו. ובהקדמתו להלכות תשובה כותב הרמב"ם: "הלכות תשובה, מצות עשה אחת, והוא **שישוב החוטא מחטאו** לפני ה' ויתודה". כאן אנו רואים שהרמב"ם כן מדגיש את עצם התשובה כמצוה, ולכאורה סותר את דבריו מיניה וביה.

הסבר ראשון לכך נמצא במנחת חינוך⁵. לדעתו, מצות תשובה מפורשת בתורה בספר דברים פרק ל', והוידוי הוא מצות עשה ככל המצות התלויות בדיבור. אולם גם אם שב ולא התודה, התכפר לו על עבירתו. עוד כתב המנחת חינוך, שמצות עשה של תשובה היא "חיובית", כלומר ענין המוטל על האדם לעשותו בכל רגע, כמו תפילין - מעשה המוטל על האדם, כמו מצה - מעשה הנדרש מן האדם לעשותו, ואם לא עשה, עובר כל רגע ורגע על העשה. וכתב המנחת חינוך בדעת הרמב"ם, שאף-על-פי שהתשובה היא המצוה, מכל מקום אינה מצות עשה "חיובית", אלא אפשרות למה שמצופה ממנו, ומדיניה הוא הוידוי. כמו בגירושין, ששם אין חובה, אך אם האדם רוצה הוא יכול, על-פי דינים והלכות מסוימים.

הרב קוק בספרו משפט כהן⁶, מתרץ בפשטות שישנה טעות סופר בהלכה א', וצריך לומר "כשישוב מחטאו ויעשה תשובה". זאת אומרת שהתשובה עצמה היא המצוה, ונושא הסעיף הוא הוידוי.

תרוץ נוסף נמצא בדברי הרב צבי יהודה בשיחות לספר ויקרא פרשת אחרי מות-קדושים. הרמב"ם כתב שורשים בהקדמתו ליד החזקה, ושם⁷ הוא כותב שאין מונים כמצוה פרטית, ציווי הכולל את כל התורה כולה, כמו "קדושים תהיו" או "אנכי ה' אלקיך". על-פי זה אומר הרצי"ה, שלדעת הרמב"ם מצות תשובה היא כללית. היא העומדת בבסיס קיום התורה ומצוות, ולכן מציין הרמב"ם את הוידוי כעיקר - על הבסיס הכולל של התשובה.

5 מנחת חינוך, מצות עשה שסד.

6 משפט כהן ס' קנח.

7 שורש רביעי.

מהות הווידוי

במקומות שונים בדבריו, מבאר הרב את עניינו של הווידוי. נעיין לקמן בחלק ממקומות אלה.

כותב הרב באורות התשובה⁸:

"אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת הבחירה החופשית של האדם. וזהו גם כן תוכן הווידוי המחובר עם מצות התשובה שמודה האדם שאין שום ענין אחד, שיש להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי-אם אותו בעצמו. ובזה הוא מברר לעצמו את חופש רצונו ועוצם יכולתו על סדרי חייו ומעשיו, ומתוך כך הוא מפנה לפניו את הדרך לשוב אל ד', לחדש את חייו בסדר הטוב. אשר יכיר שהוא מוצלח בעדו כאשר ישאב ממקור הדעת, המתחבר אל קדושת אור התורה, המשיבת נפש".

ישנה נטיה לאדם הטועה להשליך ממנו והלאה את האחריות על מעשיו. לכישלון אבות רבים - כולם אשמים או אחראים - חוץ ממנו עצמו. הוריו שלא גדלוהו כראוי, הסביבה שאינה מכירה בערכו, נטיות שונות ומשונות שנדמה לו שמקננות בתוכו - כל זה בא מתוך מבט מעורפל עד כמה רחבה היא הבחירה החופשית של האדם. אם רק תרצה ותבחר בטוב - דבר לא יוכל לעמוד בדרך הטובה אותה בחרת, "פתחו לי פתח אחד של תשובה כחדה של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרוניות נכנסות בו"⁹. בדיוק כאן בא הווידוי לעזרתו - תאמר בפיו, תשמיע לעצמך, מי נושא באחריות? על מי מוטלת חובת התיקון? "חטאתי, עויתי"¹⁰ וכו', אני עצמי, ואין הדבר תלוי אלא בי.

מקור נוסף בו הרב עוסק בווידוי הוא אורות הקודש¹¹:

"הרשעה שבעולם מוצאה באדם את מכונה, והיא הולכת ומתגלמת בקרבו, מדי יום ביומו מוסיפה היא אומץ, מכשלת היא את כוחו להתרומם להתעלות לטוב, יצרו של

8 אורות התשובה, פרק טז ס' א.1.

9 שיר השירים רבה, פרשה ה.

10 הלכות תשובה, א.א.

11 אורות הקודש ג, עמ' שד ס' מ.

אדם מתגבר עליו בכל יום. אי אפשר לאדם בלא תפלות תדיריות, שאחד מפרקיהן הם הווידויים. האדם מוכרח להתוודות על עונותיו, על חטאיו שבגלוי ושבסתר, ושבסתרי סתרים, על נטיותיו לרעה, ההולכות ומלפפות אותו. כשהטהרה של התפלה והווידוי באה מדי יום ביומו, כשחשבון הנפש אינו דבר נשכח מהאדם, אז הוא מנער את הרשעה ממנו, קמעה קמעה, טרם שהספיקה להעשות עליו ערמה גדולה כזאת שלא יוכל להרים ראש. ומארי דחושבנא בכל יום מסלקים את הרשעה היומית, מתוודים הם לפני שינתם הקבועה, על עצמם ועל כל העולם כולו. לפחות מגלים הם את מחאתם על הרשעה הפרטית, והכללית, בכל מקום שהיא, מעמידים בזה את נפשם נכח הטוב והקודש, מעלים אותה בזה אל שרש חיי קדשה, מחברים את יניקתה מבאר הטוב. בידך אפקיד רוחי".

כאן מבואר תפקיד נוסף של הווידוי, ואולי עמוק יותר ממה שהוזכר באורות התשובה.

הווידוי הינו כלי מרכזי בתהליך הטהרה האישי והכללי, אל מול הכוח המנגד הנמצא ופועל בעולם. ראשית צריך להכיר בעובדה הפשוטה הזו. ישנו כוח מנגד בעולמנו. "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין"¹², "לפתח חטאת רובק"¹³. הכוח הרשעתי הזה אינו מופיע מידי פעם, לעיתים נוכח לעיתים נפקד. תתחנן לפני ריבוננו-של-עולם: "תן לי חופש! אקום ממיטתי בשעה שבע בבוקר - אנא עורר את יצרי הרע רק שעתיים לאחר מכן. תן לי מנוחה ממנו. קשה לי אתו" - והיא לא תצלח. בפקחך את עיניך - גם יצר הרע, הרשעה שבעולם, מתעוררת אף היא ועושה את פעולתה. מידי יום היא מתחזקת ומשכללת את מאבקה באדם. לכן כנגדה, נתנה לאדם מערכת מדויקת ומדוקדקת של טהרה. לא אלמן ישראל. בתפלתו התדירית, ערב, בוקר וצהרים, בוידויו החודרים לכל מכמני אישיותו - הוא הולך ומתנקה, הולך ומשתחרר מתוצאת פעולת הרשעה העולמית עליו, ומנער את הרשעה ממנו.

אם כן, הווידוי הוא מחאה - ניקוי וטהרה.

12 קידושין לב.

13 בראשית, פרק ד פס' ז.

אחדות הפרט והכלל

ישנו עוד מקור בו הרב מדבר על נושא זה, והוא בספרו שמונה קבצים¹⁴:

“לפעמים יש שהצער העצמי הרוחני מצטרף בנשמה עם הצער העולמי הכללי, והלב הומה על ירידת העולם, על ירידת העולמים בכלל, מאותה התכונה האידיאלית האלהית, שירדו לשעה מתוך סגירתם בחוג הבריאה המוגבלת, ומזה באים הדברים בהגבלה אחרי הגבלה עד הירידה האנושית, הכללית והפרטית. והירידה הפרטית, כשהיא מניעה את גלי מכאוביה העמוקים, מצטרף הוא צער העולמים כולם, ובוודוי עמוק הרי האדם מתודה עם כל יצורי עולמים, ועם כל העולמים עצמם, ההומים ושואגים לשוב למקור חייהם. ועומק שקיקה זו, היא זורעת זרע צדקה, לתן עז בעולמים, ולהחיות אור נשמות רבות. ושטף קודש זה נוגע עד הנשמה הפרטית, והיא מטרת באותו ים טהרה הגדול, צור כל העולמים, מקור מים חיים”.

כאן באה לידי ביטוי אחדות הפרט והכלל. אם בסעיף הקודם הנושא היה פעולת הרשעה באדם פנימה, הרי שכאן הנושא הוא ירידת העולם בכלל. עצם הגבלתה של האידיאליות במסגרי החומר, תהליך הבריאה, יש בו צער לצד הרוחני, לנשמת האדם. הווידוי הוא הביטוי של צירוף צער פרטי של האדם המתוודה, אל אותו צער כללי. בכך מעלה האדם את העולם ומשיבו למקורו. העלאה שיש בה להחיות נשמות רבות.

אם כן, יש בו בוודוי שלוש תכונות חשובות:
נטילת אחריות אדם על מעשיו וביורו בחירתו החופשית.
מחאה כנגד הרשעה וטהרה ממנה.
העלאת העולמות.

מקורות נוספים בעניינו של הווידוי:

- רמב"ן ויקרא, פרק א פס' ט.
- מורה נבוכים ג, פרק לו.
- משך חכמה על התורה, פרשת וילך ד"ה "ואמר".
- העמק דבר על התורה, דברים פרק ל פס' יא.
- אגרות הראי"ה ג, אגרת תתמג.

14 שמונה קבצים, קובץ ה' ס' ג.

ואתה חסת על הקיקיון

הרב ליאור אנגלמן

בתום מסע ארוך בו מבקש יונה לברוח משליחותו, מסתיים ספר יונה בקל וחומר אותו יוצר ריבונו של עולם על מנת להוכיח את יונה על טעותו - "ויאמר ה': אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גידלתו, שבן לילה היה ובן לילה אבד, ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבב אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, ובהמה רבה?!" (יונה ד, יא).

אנחנו מסיימים את הספר בתחושה כי המסר לא לגמרי מובן לנו. איזה מן קל וחומר הוא זה, וכי יש להשוות בין הקיקיון לבין אנשי נינוה? וכי על הקיקיון חס יונה, והלוא אינו חס אלא על חייו שלו. הקיקיון אינו מעניין את יונה כלל ועיקר, הוא אינו אלא מכשיר טכני להגנת ראשו של יונה מן השמש הקופחת. לא הקיקיון זוכה לרחמיו של יונה כי אם חייו של יונה העומדים בסכנה הם מושא רחמיו, וחייו של נביא ה' ודאי יקרים וחשובים יותר מכל אנשי העיר הגדולה, החוטאים והפושעים.

מסתבר לומר שמיחסו של יונה אל הקיקיון נוכל ללמוד על רחמיו של הקב"ה על אנשי נינוה. יונה שכבר היה נכון לוותר על חייו בשל שליחותו לנינוה, שמתוך ייאושו מחייו נרדם בספינה המטורפת בין גלי הים הסוער, מוצא עצמו נתון במעי הדג. שם הוא שב לחפוף בחייו ומתפלל אל ה'. הוא מוצא בחייו טעם מחודש.

חייו יקרים בעיניו עד אשר סולח ה' לאנשי נינוה, הצעד שממנו חשש יונה ובגללו ברח מן השליחות בראשונה. הוא מכריז: "ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחייו". זוהי הכרזה הנובעת מתפיסת עולמו, מהכרתו ומתחושתו העמוקה, הוא שב להרגיש כפי שהרגיש בשעת ירידתו אל ירכתי האוניה וכפי שחש כשביקש מאנשי האוניה להשליכו אל קצו במצולות הים.

כפי שאירע לו במעי הדגה, כך קורה לו שוב בישיבתו מקדם לעיר - בניגוד להכרתו הגלויה החותרת אל מותו, בניגוד להצהרה "טוב מותי מחייו", משהו נסתר ועמוק זועק צימאון לחיים. האיש שמייחל בגלוי למותו שמח שמחה גדולה על הקיקיון. אהבת חייו גוברת על כל החשבונות הערכיים האחרים, והקיקיון הופך סמל של

המשך נשמת אפו עלי אדמות. הוא אוהב את הקיקיון המונע ממנו את מימוש הצהרתו בדבר הגעגוע למוות, מפני **שבקרבו מפעפעת תשוקת חיים והקיקיון הוא המאפשר לתשוקה הזו להופיע.**

בשעה שיונה מתוודע לתעצמות החיים שלו עצמו, חיים שאינם אלא גילוי חלק אלוה ממעל שנפל בחלקו, הוא מגלה את הערך של כל אשר יאפשר לחייו להמשיך. בכללם צמח הקיקיון, שאינו מזין את האדם ואכילתו מסוכנת, ובכל זאת הופך להיות ספק החיים של יונה החפץ בחיים.

לאור דבקו של יונה בקיקיון המעניק לו חיים, יובנו ביתר שאת רחמי ה' כלפי אנשי נינוה. אמת "חיי וקיומו" של ריבוננו של עולם אינה תלויה באיש, ובכל זאת, הופעתו של ריבוננו של עולם בזה העולם נעשית דרך הבריות שברא. **חיסולה של נינוה הוא ויתור על הופעת כבוד ה' דרך אנשי העיר הגדולה נינוה.** כפי שיונה אינו מוותר על קיומו בזה העולם, כך ואף יותר אין הקב"ה נכון להתייאש מחלק כה נכבד באוכלוסיית עולמו שאכזב, מפני שאף הם גילוי שלו בעולם.

דברים ברוח זו אנו למדים מדברי הרד"ק:

"ואף על פי שלא חס על הקיקיון אלא מפני צערו, כן האל יתברך חס על נינוה מפני כבודו, כי הנבראים הם כבודו כמו שכתוב 'מלא כל הארץ כבודו' וכל שכן מין האדם כמו שכתוב 'ולכבודי בראתיו'. ואף על פי שפירשנו זה על ישראל, מכל מקום על מין האדם מדבר כמו שאמר יצרתיו אף עשיתיו אלא לפי שישראל מכירים בכבוד האל יותר משאר מין האדם זולתי החכמים שבהם אמר הפסוק על ישראל".

יום הכיפורים עומד בפתחנו. יום שבו רוח של סליחה, מחילה וכפרה מנשבת בעולם. יום שבו מתחדש האמון שבין רבש"ע לבין הבריות אשר בעולמו. יום שבו גדל כבוד ה' מפני הטוב שמנצח בעולמו.

”כאחד הריקים” תורת הריקוד

הרב ליאור אנגלמן

ריקוד של למדנים

”וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל עַז לִפְנֵי ה' וְדָוִד חָגַר אֶפְסוֹ בַד. וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת אָרוֹן ה' בְּתִרְעוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר. וְהָיָה אָרוֹן ה' בָּא עִיר דָּוִד וּמִיֵּכֶל בֵּית שְׂאוּל נִשְׁקָפָה בְּעַד הַחֲלוֹן וַתֵּרָא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפָזָז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וַתִּבֶּז לוֹ בְּלִבָּהּ... וַיֵּשֶׁב דָּוִד לְבַרְנֵךְ אֶת בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיֵּכֶל בֵּית שְׂאוּל לְקִרְאֵת דָּוִד וַתֵּאמֶר מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינַי אֲמָהוּת עֲבָדָיו כְּהַגְלֹת נִגְלוֹת אֶחָד הָרִיקִים. וַיֵּאמֶר דָּוִד אֶל מִיֵּכֶל לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר בָּחַר בִּי מֵאֲבִיךָ וּמִכָּל בֵּיתוֹ לְצוֹת אֹתִי נִגִּיד עַל עַם ה' עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁחֲקֵתִי לִפְנֵי ה'. וּנְקַלְתִּי עוֹד מִזֹּאת וְהֵייתִי שֹׁפֵל בְּעֵינַי וְעַם הָאֲמָהוּת אֲשֶׁר אֲמַרְתָּ עִמָּם אֲכַבְּדָה. (שמואל ב, ו).

אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כשם שהתינוק הזה אינו מתבייש להתגלות לפני אמו כך שויתי נפשי לפניך שלא נתביישתי להתבזות לפניך (במדבר רבה ד, כ).

פעמיים בשנה אנו חוגגים את הקשר המיוחד שלנו עם התורה, בשבועות ובשמחת תורה. החגיגות הללו שונות זו מזו תכלית השינוי. בשבועות אנו חוגגים בלימוד ואילו בשמחת תורה - בריקוד. את עצם העובדה שקיבלנו תורה אנו בוחרים לחגוג בהדרת שינה מעינינו, ואנו מביאים בכך לידי ביטוי את הכיסופים העזים להתחיל לינוק מתוכה חיים חדשים. בשמיני עצרת, עם סיומה של שנת לימוד, אנו פוצחים בריקוד. איננו לומדים ביום הזה, איננו עורכים "חזרות" על לימודנו, אנו פשוט יוצאים במחול, שבועות, החג המציין את היציאה לדרך, נעים במיוחד ליושבי בית המדרש. הם, החובשים בקביעות את ספסלי בית המדרש, אינם מתקשים לצלול בים התורה אפילו באישון ליל. דווקא שמחת תורה, שהיה אמור להיות החג שלהם, החג המסכם עמל רוחני של שנה, מתברר כאתגר לא פשוט. אילו היה נחגג שמיני עצרת בשיעורים מופלאים והתעמקות בסוגיות סבוכות מתוק היה החג, אלא שחכמינו תיקנו לפשוט ידיים ורגליים, לפזז ולכרכר, לשיר ולזמר...

קשה ללומדי התורה לרקוד. התורה נלמדת ביישוב הדעת ובכובד ראש, בונה באדם חדות של מחשבה ותחושת אחריות כבדה. בית המדרש אינו חוג למחול, הוא עוסק בבניינו של עולם ואינו נותן מקום לפיזוזים וכרכורים. בית המדרש מפתח את כבודו של האדם, "כבוד חכמים ינחלו", וריקוד אינו הולם בדרך כלל את גינוני הכבוד הראויים. תוך כדי הריקוד אין לבושו של האדם מוקפד כל כך, הוא פוצח בתנועות היכולות להעלות

גיחון, והריקוד לכאורה שייך דווקא לבני אדם פשוטים. קשה לעמלים בתורה לרקוד מפני שהריקוד הוא פרץ של רגשות שמחה, והלימוד לעתים בונה את השכל על חשבון כוחות הרגש... נעים היה לחגוג בניתוח 'קצות' מאשר לקפץ על קצות האצבעות.

הריקוד כמבחן

בסוף כל לימוד, כך מקובל בכל בית ספר, יש מבחן. סוף סוף כדאי לבחון מה הוטמע במהלך שנת לימוד. אילו הייתה התורה אוסף של ידיעות שכליות, ראוי היה לערוך מבחן ידע, אלא שתורתנו היא תורת חיים. הריקוד הגדול של שמיני עצרת אינו רק חגיגה, הוא גם מראה אדירה שמציב כל בן תורה אל מול שנה של לימוד, מראה שנועדה לגלות לו מהו התוכן של התורה לה זכה.

אמת, אפשר להיפגש עם התורה בממדי השכל בלבד. ניתן לקנות תורה קרה ומחושבת, מדויקת ומוקפדת, אך עם זאת גם קפואה ועוצרת. תורה החוסמת את מרחבי הרגש, המבטלת את הכוחות שאינם שכליים. תורה היודעת להסביר ולבאר, להקשות ולתרוץ, אך אינה יודעת לחיות ולהבעיר, אינה נוגעת ברבדים העמוקים של החיים. אנו עלולים להיות לומדי תורה היודעים להעביר שיעורים נפלאים על שמחה, ומשכילים להסביר בטוב טעם ודעת מהו מקומו של הלב בעבודת ה', אך תורתנו אינה יודעת לרקוד. **איננו מסוגלים לצאת במחול כי כוחותינו הטבעיים והפשוטים פרחו באבק הפלפולים.** הריקוד החי והשמח מספר על קשר חי עם התורה העובר דרך כל כוחות הנפש.

אמת, כבוד חכמים ינחלו, ותלמיד חכם חייב לקבל את העובדה שמכבדים אותו בשל כבוד התורה, אלא שלפעמים מיטשטש ההבדל בין כבוד התורה לכבוד הלומד. לפעמים הופכים גינוני הכבוד לדרך חיים ואינם נשארים רק בגדר הכרח שעל החכם לשאת בעל כורחו. נקודת המבחן בשאלת הכבוד מתלבנת כאשר כבוד התורה 'מתנגש' עם הכבוד האישי של לומד התורה. שם, במחולות של שמחת התורה מתברר מצבו של הנפגש עם התורה. אם כל לימודו היה לפני ה' ולכבוד ה', יקל עליו לצאת במחול לשם ה'. כך בדיוק אמר דוד למיכל - אל תתמהי על הפער הבלתי נסבל שבין כבודי כמלך לזילותי בעת הריקוד- "לפני ה'" אני רוקד, שכל כבודי מחמת כבודו. הריקוד הפשוט של שמחת תורה, שמחמתו לעתים נגלה האדם שלא בכבודו הרגיל - הוא הכבוד האמיתי, הוא מגלה על אדם שלא החליף מפני גדולתו בתורה בין כבודו לכבוד שמים.

אמת, ריקוד שייך לעולמם של הילדים, עולם הצחוק והמשחק. דויד המלך מסוגל לקלף את כל קליפות הכבוד, את הבגרות החונקת, ולפזז כילד: "ושחקתי לפני ה'" - "כגמול עלי אמו- כשם שהתינוק הזה אינו מתבייש להתגלות לפני אמו כך שויתי נפשי לפניך שלא נתביישתי להתבזות לפניך" (במדבר רבה ד, כ).